

Стефан Янчулев
Александър Янчулев

ДРАГАН ЦАНКОВ
Русофоб и русофил

София, 2021

Фотографиите са предоставени от Централния държавен архив.

© Издателство „Изток-Запад“, 2021

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Стефан Александров Янчулев, автор, 2021

© Александър Стефанов Янчулев, автор, 2021

ISBN 978-619-01-0787-3

СТЕФАН ЯНЧУЛЕВ
АЛЕКСАНДЪР ЯНЧУЛЕВ

СЕНКИ ОТ МИНАЛОТО
ЛЕТОПИСНО ЕСЕ НА ТРИ ЕПОХИ
КНИГА ВТОРА

ДРАГАН ЦАНКОВ
РУСОФОБ И РУСОФИЛ

СЪДЪРЖАНИЕ

За авторите	7
Увод	13
Род и семейна среда	16
Образование и жажда за знания	21
Народополезна дейност във Виена	24
Отново в България	27
Издаване на вестник „България“	30
Уния с Римокатолическата църква	33
На работа в турски служби	37
Мисия в европейските страни	41
Освободителна война	44
Учредително събрание	47
Избор на български княз и първо българско правителство	53
Първо правителство на Драган Цанков	57
Авторитарно управление и режим на пълномощията	65
Избори за Второ велико народно събрание	70
Съединението и Сръбско-българската война	80
Преврат срещу княз Александър I Батенберг	90
Правителство на Стамболов	98
Емигрант в Русия	102
Драган Цанков във Виена	108
Отново в родината	112
Краят	125
Епилог с послепис	129

*Не ти ща нито меда,
нито жилото*

Открито писмо на русофоба
Драган Цанков до руския
дипломатически агент в България
през 1881 г.

Окупацията на България от Русия е необходима и неизбежна

Обръщение на русофила
Драган Цанков до руския
император през 1887 г.

РОД И СЕМЕЙНА СРЕДА

Вдюкяна на чорбаджи Цанко най-малкият му син разпалено говори на баща си:

– Не искам повече да се наричам Димитър. Мразя това гръцко име. Мразя всичко гръцко. Мило и драго ми е да нося българско име.

И ето я слуката за избор на българското име – Драго, Драгия, Драган.

– Драган ще бъда, а не Димитър – решава младежът. – Чисто българско име, а и първата буква е „Д“, с която започва името на моя праядо, поп Димитър.

А поп Димитър се счита за родоначалник на Цанковия род. Роден в Габрово, заедно с жена си се преселва в Свищов и служи в църквата „Св. св. апостоли Петър и Павел“.

Така до края на живота си малкият Димитър сам се именува Драган Цанков.

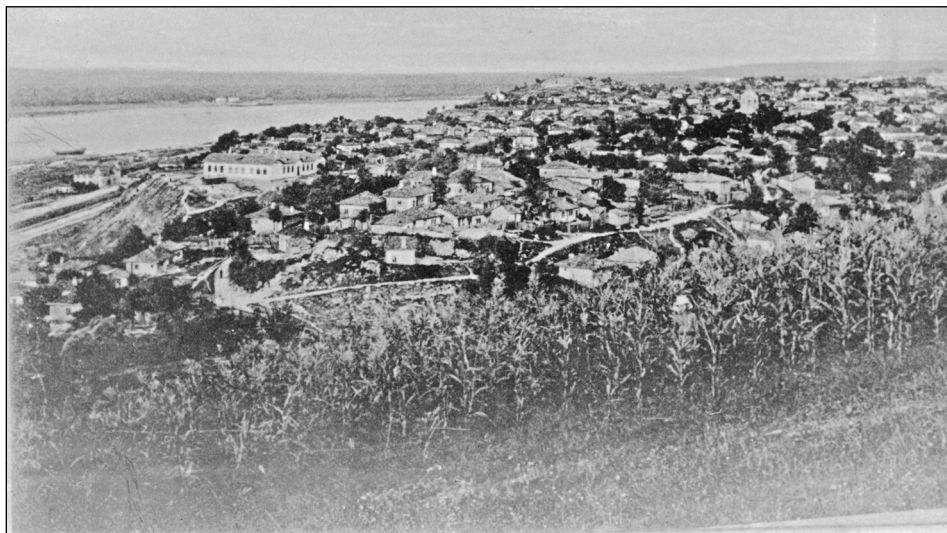
Чорбаджи Цанко внимателно слуша и накрая отсича:

– Така да бъде!

Сам той не обича гърците заради тяхната двуличност и притворство в търговските дела, а също и заради духовния тормоз, на който те подлагат българите в черковата.

Не се знае дали точно това са думите на юношата, сам решил да се прекръсти с българското име Драган. Не се знае кога и в какви турски регистри е записано новото му име. Но не това е важно, а фактът, че той променя името си от гръцко на българско във време, когато много българи са се гърчели и са приемали гръцки имена. Това показва неговия твърд характер и здрав национален дух.

По онова време гръцкият език все повече се чува на пазарите в огромната Османска империя и се използва в търговските дела. Гърците са тормозели българските търговци и чорбаджии, за да не

Старият Свищов с р. Дунав и църквата на Кольо Фичето в града в края на XIX и началото на XX в.

бъдат техни конкуренти. Това е причината много от българските чорбаджии да се стремят да бъдат като гърците, да говорят техния език, да налагат гръцкия бит и култура в семейството си. Вече повече от три века и половина българите търпят турския гнет, когато българският монах Паисий, уединен в манастирите на Атонската обител през 1762 г., написва своята „История славянобългарска“, за да разпали родолюбието в сърцата на гърчеещите се българи. Въпреки това гърчеенето на много заможни и интелигентни българи продължава и през следващите години.

Календарът отбелязва началото на XIX в. и отброява дните на бурни събития. Европейските империи воюват помежду си за териториални придобивки. Русия последователно води дванайсет войни с Турция, четири от които са през този размирен век. Последната от тях е Освободителната война през 1877–1878 г. При всяка друга война, след оттеглянето на руските войски от българските земи, където са се водили сраженията, остават опожарени, разрушени и обезлюдени селища.

Европа се тресе не само от войни, но и от въстания и революции. На Балканите се създават нови държави, освободили се от Турция.

В този наситен със събития век, на 28 октомври (9 ноември ст. стил) 1828 г. в Свищов се ражда бъдещият държавник и политически деец Драган Цанков. По-късно той пише:

Аз помня, че баща ми разказваше за моя дядо чорбаджи Цанко, че той е имал трима сина, от които най-малкият е моят баща. Той приема по-късно името Гика – Кирик.

След Руско-турската война от 1806–1812 г. Свищов е напълно опожарен, а жителите му, за да се спасят от турските безчинства, бягат в Румъния. Чорбаджи Цанко се заселва със семейството си в Букурещ. Там той умира и когато вихърът на войната преминава, тримата му сина се завръщат в Свищов. Градът отново се изгражда и като птицата феникс се възражда от пепелищата.

След няколко години Гика се възмогва и се жени за богата свищовлийка – Кирица, дъщеря на Хаджи Ангел. Тя му носи зестра, натоварена на дванайсет волски коли. Бракът между тях е особено плодовит, Господ ги е надарил с шест деца, най-малкият от които е Димитър.

Но през 1828 г., когато се ражда Димитър, избухва нова руско-турска война. Отново грохот на оръдия, отново разрушения и беди, докато година по-късно се подпише Одринският мир. Дните и месеците след това се изнизват като зърна на броеница. Някои от братята на Димитър се изселват във Влашко, други – в Австрия. Но Димитър с баща си остава в Свищов.

Тук той расте и още в детството си изгражда собствен мироглед за тесния кръг от обществото в малкия крайдунавски градец. Тук той за пръв път слуша разкази за Цариградския патриарх, за гръцките духовници и за фанариотите.* И той отрано разбира ролята на патриарха за насърчаване на фанариотите и на гръцкото духовенство да се борят за налагане на неговата мегали идея, която да дове-

* Презрително обръщение към гръците, които живеят в квартала „Фенер“, където се намира резиденцията на цариградския патриарх, обявил себе си за Вселенски патриарх.

де до погърчване на всички източноправославни народи в земите на Турската империя.

Юношата Димитър вече сам вижда реакцията на своите съграждани, които открито протестират или скрито мърморят по време на черковната служба, когато гръцки попове и владици четат в българската черкова Евангелието на неразбираемия за богомолците гръцки език. Възмущение и гняв напират в гърдите му, когато той погледне иконата на св. Димитър Солунски, че с копието си той убива не змея, както е изографисан нашенският св. Георги, а убива поваления български цар Калоян, за да не превземе с войските си Солун през 1207 г.

Възпитавал ли е някой тези антигръцки чувства у Димитър, насърчавал ли е неговата ненавист към гръцкото духовенство? Не, той сам си изгражда тези възгледи. И как иначе да реагира, когато слуша как гръцките владици са изгаряли български църковни книги и са помагали на турците да изпрашат български свещеници на заточение. И в него назрява смела идея – да унижи и да се подиграе на гръцкия митрополит Неофит по време на негово богослужение в българската черкова.

Годината е 1842, приближава Великден. Гръцкият митрополит Неофит Византиос специално е пристигнал в Свищов, за да води тържествената вечерна служба на Велики четвъртък в българската черкова „Св. Преображение Господне“. За него специално е поръчано да се донесе от Търновската митрополия Евангелие на гръцки език, откъдето Неофит да прочете само първото от дванайсетте евангелия.

Димитър е едва 14-годишен. Той играе със свои връстници в черковния двор и вижда как преди службата внасят в още празната черкова гръцкото Евангелие. След малко той крадешком влиза на пръсти по каменния под на черковата, качва се на амвона и бързо откъсва първите няколко листа от книгата. Отново на посоки откъсва няколко страници. Мушва всичко в пазвата си и пак така тихо се измъква на двора при своите заиграли се и нищо неподозиращи приятели. След малко той влиза в черковната барака и пхва под една от покривните греди измачканите свещени листа

от Евангелието. Престъплението е извършено, светотатството сторено!

Настъпва тържествената вечер на богослужението. Черковата се изпълва с народ. Вътре е вече и митрополит Неофит, заобиколен от гръцките свещеници. Всички са в празнични одежди. Дяконът отваря Евангелието и се стъписва. Липсват първите страници. Поглежда по-навътре – и там липсват страници. Студена пот го облива, но той продължава да рови в книгата. Гръцкият владика губи търпение. На няколко пъти се изкашля, богомолците вече са запалили свещи, а дяконът продължава да разлиства книгата и да се бави. В тази натегната обстановка, докато дяконът вече тича до владиката Неофит, за да му докладва, че от Евангелието липсват страници, Димитър се блъска между богомолците и настоятелно ги кани да духнат свещите, защото няма да се четат евангелията. Чак тогава гръцкият владика повиква българския свещеник да чете от своята книга на славянски език. Свещите се запалват отново и един стон „Слава богу!“ се чува в храма.

Но владиката Неофит е бесен. На сутринта той настоява пред турците да се разследва случаят. Лесно се разкрива виновникът и той бива смъртен пред баща му. Благодарение на връзките на чорбаджи Цанко Димитър се отървава само с едно дърпане на ухото и поучителни наставления пред първенците на Свищов.

Всичко бързо се потулва, но случилото се разпалва още по-силно решението на юношата да си промени гръцкото име. И оттук нататък Димитър се врича докрай да се бори с фанариотите и с гръцките духовници, до окончателното признаване на самостоятелна Българска църква. Омразата му към всичко гръцко ще го отведе по-късно до престола на папата. Но засега той само заменя името си със звучното българско име Драган.